

УДК 94(477) «20»

DOI: 10.24919/2312-2595.13/55.283191

Юрій ФІГУРНИЙ

кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології НДІУ, вул. Ісаакяна, 18, Київ, Україна, індекс 01135 (ukr.etnolog_fus@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6463-0920>

ResearcherID: ABI-2074-2022 (<http://www.researcherid.com/rid/ABI-2074-2022>)

Ольга ШАКУРОВА

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу української етнології НДІУ, вул. Ісаакяна, 18, Київ, Україна, індекс 01135

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9842-2997>

ResearcherID: AAU-6258-2020 (<http://www.researcherid.com/rid/AAU-6258-2020>)

Бібліографічний опис статті: Фігурний, Ю, & Шакурова, О. (2023). Функціонування науки й освіти України в умовах російсько-української війни: роль українознавства у впровадженні національно-патріотичного виховання молоді в освітній простір та у протидії «руському миру». *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 13/55, 314–334. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283189>.

**ФУНКЦІОНУВАННЯ НАУКИ Й ОСВІТИ УКРАЇНИ В
УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: РОЛЬ
УКРАЇНОЗНАВСТВА У ВПРОВАДЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНО-
ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ В ОСВІТНІЙ
ПРОСТІР ТА У ПРОТИДІІ
«РУССКОМУ МИРУ»**

Анотація. Мета статті – проаналізувати функціонування науки й освіти України в умовах російсько-

© Юрій Фігурний, Ольга Шакурова, 2023

української війни, осмислити роль українознавства у впровадженні національно-патріотичного виховання молоді в освітній простір та запропонувати шляхи подолання деструктивних ідей «руського мира». **Методологія дослідження** базується на принципах історизму, науковості, всебічності та системності. Використано метод історіографічного аналізу і синтезу, а також порівняльний, ретроспективний, історико-хронологічний та історико-ситуаційний методи. **Наукова новизна** полягає у розробці актуальної проблематики, яка залишається ще недостатньо вивченою та потребує подальших напрацювань. **Висновки.** Виявлено, що з часу відновлення Української держави у 1991 р. гостро постало питання реформування освітнього простору України й остаточної ліквідації радянських рудиментів у навчальному процесі. Показано, що майже чверть століття бездіяльність влади і активні антиукраїнські й антидержавницькі дії як адептів радянського способу життя так і прихильників Росії, посприяли впровадженню ними в український гуманітарний простір засадничих ідей, догматів та постулатів геополітичної доктрини «руського мира», які згодом призвели до так званої «руської весни» 2014 р. Простежено, що збройна й інформаційна російська агресія на початку 2014 р., підсилена антиукраїнською діяльністю прибічників «руського мира», поставила під питання саме існування Української держави та української нації, але завдяки Всеукраїнському патріотичному зсуву, ворог був зупинений. З'ясовано, що для остаточного реформування освітнього простору України й розбудови української національної освіти, надзвичайно важливим є поєднання зусиль української влади, громадянського суспільства та громадян. Охарактеризовано, що українознавство має стати важливим елементом національно-патріотичного виховання української молоді, набуваючи в умовах повномасштабної російсько-української війни вагомого державницького значення.

Ключові слова: Україна; українці; українознавство; національно-патріотичне виховання, російсько-українська війна; «руський мир», «рашизм».

Yuriy FIHURNYI

PhD hab, (History), Head of Ukrainian Ethnology Department of RIUS, 18 Isaakyan street, Kyiv, postal code 01135, Ukraine (ukr.etnolog_fus@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6463-0920>

ResearcherID: ABI-2074-2022 (<http://www.researcherid.com/rid/ABI-2074-2022>)

Olha SHAKUROVA

PhD hab, (History), senior research fellow of Ukrainian Ethnology Department of RIUS, 18 Isaakyan street, Kyiv, postal code 01135, Ukraine (ukr.etnolog_fus@ukr.net)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-9842-2997>

ResearcherID: AAU-6258-2020 (<http://www.researcherid.com/rid/AAU-6258-2020>)

To cite this article: Fihurnyi, Y. & Shakurova, O. (2023). Funktionsuvannya nauky y osvity Ukrainy v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: rol ukrainoznavstva u vprovadzhenni natsionalno-patriotichnoho vykhovannya molodi v osvitnii prostir ta u protyidii «russkomu myru» [Functioning of science and education in Ukraine in the conditions of the russian-ukrainian war: the role of ukrainian studies in the implementation of national patriotic education of youth in the educational area and against the «russian world»]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriiia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 13/55*, 314–334. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.13/55.283189> [in Ukraine].

**FUNCTIONING OF SCIENCE AND EDUCATION IN
UKRAINE IN THE CONDITIONS OF THE RUSSIAN-
UKRAINIAN WAR: THE ROLE OF UKRAINIAN STUDIES IN
THE IMPLEMENTATION OF NATIONAL PATRIOTIC
EDUCATION OF YOUTH IN THE EDUCATIONAL AREA AND
AGAINST THE «RUSSIAN WORLD»**

Summary. The purpose of the article is to analyze the functioning of science and education in Ukraine in the conditions of

*the Russian-Ukrainian war, to consider the role of Ukrainian studies in the introduction of national-patriotic education of youth into the educational space, and to propose ways to overcome the destructive ideas of the «Russian world». **The research methodology** is based on the principles of historicism, scientificity, comprehensiveness and systematicity. **Scientific novelty** consists in the development of topical issues that are still insufficiently studied and require further development. **Conclusions.** It was revealed that since the restoration of the Ukrainian state in 1991, the issue of reforming the educational space of Ukraine and the final elimination of Soviet vestiges in the educational process has become acute. It is shown that almost a quarter of a century of inactivity of the authorities and active anti-Ukrainian and anti-state actions of both adepts of the Soviet way of life and supporters of Russia contributed to their introduction into the Ukrainian humanitarian space of the fundamental ideas, dogmas and postulates of the geopolitical doctrine of the «Russian world», which later led to the so-called «Russian Spring» 2014. It was observed that the armed and informational Russian aggression at the beginning of 2014, reinforced by the anti-Ukrainian activities of supporters of the «Russian world», called into question the very existence of the Ukrainian state and the Ukrainian nation, but thanks to the All-Ukrainian patriotic movement, the enemy was stopped. It was found that for the final reform of the educational space of Ukraine and the development of Ukrainian national education, it is extremely important to combine the efforts of the Ukrainian authorities, civil society and citizens. It is characterized that Ukrainian studies should become an important element of the national-patriotic education of Ukrainian youth, and in the conditions of a full-scale Russian-Ukrainian war acquires a significant state importance.*

Key words: Ukraine; Ukrainians; Ukrainian studies; Ukrainian ethno-cultural space; Russia; revanchism; «Russian world», «rachim».

Постановка проблеми. Проблема окреслення місця українознавства у активізації впровадження національно-патріотичного виховання в освітній та гуманітарний простір України в умовах неоголошеної російсько-української гібридної

війни, яка розпочалася 20 лютого 2014 р. і триває досі, особливо після 24.02. 2022 р., коли розпочалося її активна фаза та повномасштабне вторгнення російських військ на територію Української держави, стала надзвичайно актуальною як для українського суспільства, так і для усіх органів державної влади, у тому числі й органів місцевого самоврядування. Ефективне та дієве протистояння агресивній російській політиці потребує наукового обґрунтування для створення фахового комплексу управлінських рішень, що будуть використані для значного посилення позитивних тенденцій у розвитку Української держави, української нації та громадянського суспільства. У цих процесах дуже важлива роль українознавства як цілісної інтегративної системи наукових знань (науки) про Україну, українців і світове українство у просторі й часі. Українознавство пропонує низку актуальних пропозицій, частина з яких уже втілена у практику в освітній, науковій, інформаційній, мовленнєвій, релігійній та інших сферах життєдіяльності українського суспільства. Під час воєнного стану, коли Україна й українці виборюють зі зброєю в руках право на життя, питання посилення національно-патріотичного виховання в освітньому та гуманітарному просторі України набувають загальнодержавного значення.

Ця праця реалізується в межах виконання науково-дослідницької роботи, що фінансується з державного бюджету, «Українознавство у впровадженні національно-патріотичного виховання в освітній та гуманітарний простір України в умовах війни». Вона виконується в Науково-дослідному інституті українознавства МОН України (далі – НДІУ) відповідно до напрямку планової роботи відділу української етнології.

Аналіз останніх джерел, досліджень і публікацій. Розглядаючи фахові дослідження, у яких започатковано аналіз цієї проблематики, можемо стверджувати, що системне вивчення функціонування науки й освіти України в умовах російсько-української війни, осмислення ролі українознавства у впровадженні національно-патріотичного виховання молоді в освітній простір та запропонування шляхів подолання деструктивних ідей «русского мира» ще не стало комплексним об'єктом наукових розвідок. Водночас деякі важливі аспекти цієї

проблеми активно вивчаються вченими. Зокрема, це питання активного просування в український гуманітарний та етнокультурний простір неоімперської геополітичної доктрини «русский мир» і фаховий аналіз антиукраїнської діяльності агентів кремля й провайдерів цієї злочинної концепції в Україні.

Проблемами вивчення концептуальних ідеологічних засад, геополітики й внутрішньої політики сучасної авторитарної російської федерації (далі – рф), формування і розвитку доктрини «русского мира» та його злочинної ролі у нищенні української ідентичності й українськості займається низка українських дослідників.

Зокрема, науковці Національного інституту стратегічних досліджень (далі – НІСД) В. Яблонський, С. Здіорук, В. Токман, А. Астаф'єв, О. Валецький, С. Зубченко, А. Іщенко, О. Литвиненко у 2014 р. підготували й оприлюднили аналітичну доповідь «Україна та проект «русского мира»», у якій ними осмислено сутність і генезу політико-ідеологічного концепту «русский мир», з'ясовано причини його створення, наголошено на зорієнтованості технології кремля забезпечувати гуманітарний супровід інтеграційних процесів в геополітичній і геоекономічній площинах на пострадянському просторі. Особливу увагу дослідники приділили критичному аналізу різноманітних механізмів «м'якої сили», за допомогою яких міфологи «русского мира» впроваджуються в українській соціум, а також ставленню українських громадян (критичному й не критичному) до ідеології та ідеологем «русского мира». Критично проаналізувавши засадничу сутність «русского мира» співробітники НІСД запропонували власні пропозиції щодо протидії агресивним впливам ідей «русского мира» на український гуманітарний простір (Здіорук, Яблонський, Токман, 2014).

Зі свого боку, вчені НДІУ П. Гай-Нижник (керівник проекту, упорядник і науковий редактор), Л. Залізняк, І. Краснодемська, Ю. Фігурний, О. Чирков, Л. Чупрій у 2016 р. видали колективну монографію «Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики», де подали власний погляд на історичні витоки російській агресії супроти України й українців, здійснили виважену наукову оцінку рф як держави-

агресора й спонсора міжнародного тероризму, наголосили на використанні росією геополітичної доктрини «русского мира» як чинника реваншистської політики кремля проти України, спрямованої на цілковиту ліквідацію української державності, української політичної нації та поступову асиміляцію українського етносу. Зрештою, «русский мир», на думку науковців НДПУ, став одним із дієвих факторів, що призвів до розв'язання неоголошеної російсько-української гібридної війни, яка розпочалася у 2014 р. й триває досі (Гай-Нижник, Залізник, Краснодарська, Фігурний, Чирков, Чупрій, 2016).

Того ж 2016 р. побачила світ монографія Я. Потапенка «П'ята російсько-українська війна: від майдану до східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації)». Автор праці проаналізував глибинну сутність цивілізаційного протистояння між росією та Україною, витоки й перебіг неоголошеної російсько-української гібридної війни (Потапенко, 2016).

Особливу увагу Я. Потапенко приділив осмисленню геополітичної доктрини «русского мира». На його переконання, вона виглядає банально-поверховою і еkleктично неоригінальною переробкою доволі архаїчних рудиментів вульгаризованого панславизму, російського імперіалізму та агресивно-містичного месіанства. Проте концепція «русского мира», наголошував вчений, конче потрібна кремлю у справі утримання так званих «пострадянських республік» у сфері його політичного впливу, тобто це своєрідний інструмент неоколоніалізму, грубо закамфльований під «стратегію духовного відродження», який у реаліях російсько-української гібридної війни, що розпочалася у 2014 р. виявляється ще й засобом підтримки та активізації міжнародного тероризму (Потапенко, 2016, с. 299).

У 2018 р. Л. Якубова оприлюднила вагоме дослідження з цієї проблематики – наукову працю ««Русский мир» в Україні: на краю прірви». Дослідниця досить системно охарактеризувала специфіку цієї антиукраїнської геополітичної доктрини. А саме: шлях, який здолав «русский мир» від ідеї до доктрини; вплив неоевразійських інтерпретацій дугінізму на формування цього конструкту; як офіційна історія й політика пам'яті в рф посприяла інструменталізації політтехнології «русского мира»; яку роль

відіграла російська православна церква та релігія у ментальному ландшафті «русского мира»; як ця антиукраїнська доктрина руйнувала етнонаціональну стабільність в Українській державі, провокувала «війну пам'ятей» і «мовні війни», готуючи тим самим суспільно-політичне, соціокультурне й соціально-економічне підґрунтя «русской весны»; у який спосіб рашистам вдалося активно задіяти «русский мир» як дієвий інструмент військової агресії рф супроти України у 2014–2015 рр.; функціонування «русского мира» у так званих «ЛДНР» й тимчасово окупованому Криму впродовж 2014–2018 рр.; випробування «двох Україн» «русским миром»; активний український духовний і мистецький спротив доктрині «русского мира» та інші негативні впливи цієї геополітичної доктрини на суспільно-політичну, соціокультурну, етнокультурну та інформаційну сфери Української держави (Якубова, 2018).

У 2019 р. побачила світ монографія Б. Парахонського та Г. Яворської «Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл». Її автори професійно проаналізували глибинну сутність війни і миру в контексті досвіду України у протидії російській гібридній війні, яка стала довгостроковим чинником деструктивних впливів на українську політичну, економічну та соціокультурну реальність. Осмислюючи цивілізаційне протистояння між росією та Україною, науковці приділили увагу й «русскому миру». На їх думку, цей ідеологічний концепт набув в останні роки значного поширення в російських політичних й інтелектуальних колах та пов'язаний насамперед з уявленнями фундаменталістського інтеграціонізму російських націонал-патріотів, діячів московської православної церкви, прихильників «великої росії», які традиційно вважають українців і білорусів лише гілками великоруського етносу (Парахонський, Яворська, 2019, с. 285).

У 2022 р. В. Крисаченко, Ю. Фігурний, О. Чирков оприлюднили монографію «Українське християнство: утвердження ідентичності. Концептуальні нариси» на сторінках якої системно проаналізували зародження, становлення, розвиток і сучасний стан Українського Православ'я, зокрема, й набуття ним автокефалії. Враховуючи актуальність протидії в Українській державі інвазії «русского мира», науковці системно охарактеризували його злочинну роль в асиміляції українства і

нищення Українського Православ'я: «Дієвим чинником у нищенні України й українців була великодержавна імперська російська ідеологія. Спочатку це був сакральний концепт «Москва – Третій Рим», потім монархічна концепція «Самодержавие, православие, народность», згодом більшовицьке гасло «Пролетарии всех стран соединяйтесь!» і нарешті – неоімперський конструкт «русский мир». Незважаючи на дещо різне ідеологічне наповнення, трактування і втілення в життя всі ці ідеологеми об'єднувало повне несприйняття України й українців та намагання їх остаточно позбутися» (Крисаченко, Фігурний, Чирков, 2022, с. 162).

Незважаючи на ці публікації, проблема вивчення путінської доктрини «русского мира» як важливої складової неоімперської політичної ідеології – «рашизму» та вагомого елементу реваншистської політики рф проти України, залишається актуальною та потребує подальшого наукового опрацювання. Особливо це стосується методів протистояння цій неоімперській геополітичній доктрині під час неоголошеної російсько-української гібридної війни, зосібна її активної фази, що розпочалася 24.02.2022 р.

Джерельною базою дослідження слугують праці і публічні виступи апологетів, теоретиків, провайдерів і прибічників «русского мира». Вивчаючи й осмислюючи ці наративи, українські вчені мають можливість системно розкривати їх злочинну антиукраїнську сутність і напрацьовувати аналітичні матеріали, які допоможуть протидіяти ворогу та перемагати рашистів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання).

Мета дослідження полягає у системному аналізі функціонування науки й освіти України в умовах російсько-української війни, осмислення ролі українознавства у впровадженні національно-патріотичного виховання молоді в освітній простір та запропонування шляхів подолання деструктивних ідей «русского мира». Завдання дослідження: охарактеризувати історіографію вивчення проблеми й джерельну базу; проаналізувати понятійно-термінологічний апарат дослідження; осмислити злочинну сутність і негативний вплив «русского мира» на розвиток України й українців; досягнути головні напрями державної політики для подолання «русского мира»; показати важливість повернення

українознавства в освітній і гуманітарний простір України; підбити підсумки.

Наукова новизна полягає у розробці актуальної проблематики, яка, незважаючи на чималу кількість публікацій з цієї тематики, залишається ще недостатньо вивченою та потребує подальших напрацювань. Автори дослідження одними з перших наголошують на винятковій ролі саме українознавства як світоглядної науки у впровадженні національно-патріотичного виховання української молоді в освітній простір України, а також охарактеризовують злочинну сутність геополітичної доктрини «руського мира» та окреслюють методи і шляхи запобігання, подолання та знешкодження негативного впливу цієї злочинної доктрини на освітній і гуманітарний простір України.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи вивчення цієї надважливої наукової проблеми, ми передовсім дамо визначення базових засадничих понять, на яких ґрунтується наше дослідження. По-перше, «руський мир» – це не пересічний культурницький псевдоліберальний проєкт, «де-юре» налаштований на збереження й розвиток російської мови, культури й традицій як у самій рф й у країнах так званого «ближнього зарубіжжя» (колишніх радянських республіках) та «далекого» (по всьому світу) серед так званого російськомовного населення, а «де-факто», путінська геополітична доктрина, спрямована на теоретичне обґрунтування та практичне відновлення «великої історичної росії» у кордонах російської імперії на вершині її могутності у 1914 р. Саме «руський мир» став однією з важливих складових неоімперської політичної ідеології – «рашизму», й підґрунтям спочатку гібридної, а згодом і повномасштабної агресії росії проти України.

По-друге, «рашизм» – путінська неоімперська політична ідеологія та соціокультурна практика російського державного утворення, яке виникло на руїнах Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), у 1991 р. Провайдерами цієї злочинної ідеології є керівництво та переважна більшість населення рф, так званий «глибинний народ», які прагнуть відновити СРСР 2.0 у форматі «великої історичної росії» та з часом повернути рф глобальне лідерство у світі, залишивши позаду й здолавши Сполучені Штати Америки й Китайську

Народну Республіку. Рашизм характеризується такими специфічними особливостями: фанатичною нетерпимістю до ліберальної західної цивілізації, особливо до так званих «англосаксів», які існують лише для того, аби знищити «велику російську православну цивілізацію»; відвертою зверхністю і зневагою до мови, культури, традицій та звичаїв інших націй і народів, оскільки головна мета рашистів та носіїв рашизму, завоювати, пограбувати, знесилити й асимілювати (поглинути) завойовані ними інші етнічні спільноти; войовничою агресивністю, що спрямована проти сусідніх держав і слугує найголовнішим інструментом задля розв'язання геополітичних і політичних проблем, а саме застосування добре озброєних і гарно навчених професіоналів за межами рф – як військовослужбовців збройних сил рф, так і найманців приватних воєнних кампаній, а у самій московії – поліцію та російську національну гвардію; месіанською зарозумілістю й переконаністю у надзвичайній богообранності російської православної цивілізації, оскільки рашисти переконані, що тільки «велика історична росія» порятує всю людську цивілізацію від руйнації та загибелі; підступністю й цинічністю у використанні будь-яких засобів для досягнення поставлених геополітичних і політичних завдань – світового панування, інструментами яких є кібернетичні атаки на банкову, економічну, воєнну, електоральну та інші сфери недружніх до рф країн, брудний шантаж європейців енергетичною залежністю від рф і спроби диктувати урядам цих держав свої умови й побажання; інформаційне домінування в гуманітарному дискурсі та цілеспрямоване нав'язування громадянам рф й інших країн рашистських сенсів і цінностей, тим самим формуючи серед населення цих держав прибічників, однодумців, співчутливих і так званих «корисних ідіотів». Увесь цей злочинний інструментарій допомагає рашизму й рашистам створювати для рф привабливий «експортний» образ країни, на яку вищі небесні сили поклали місію зі спасіння людської цивілізації від зuboжіння та самоліквідації.

По-третє, «російсько-українська війна» – це насамперед цивілізаційне протистояння між автократією та демократією, між євразійською російською неоімперією і європейською Українською державою. Ця війна характеризується такими

специфічними особливостями: комплексністю, поєднуючи в собі геополітичні, геостратегічні, гео економічні, суспільно-політичні, соціально-політичні, соціокультурні, етнокультурні, ідеологічні, релігійні, національні, етнічні, територіальні, економічні, культурні та інші чинники; екстенсивністю – уперше з часу завершення Другої світової війни на європейському континенті відбуваються бойові дії такого масштабу, з використанням майже всіх видів сучасної зброї (за винятком – ядерної), протяжність фронтів (ліній бойових зіткнень) вимірюється тисячами й десятками тисяч кілометрів, залученням до воюючих армій понад мільйона мобілізованих громадян, вливанням в економіку величезних фінансових ресурсів тощо; інтенсивністю та агресивністю – рашисти задля досягнення свого стратегічного завдання – ліквідації Української держави й української політичної нації – проводять в Україні геноцидну політику, безжально знищуючи людей, критичну інфраструктуру, економіку, міста, села, викрадаючи дітей та загалом роблячи все, що тільки можна, аби змусити українців до капітуляції.

З відновленням власної державності український народ, на превеликий жаль, не зумів вчасно розпочати й завершити деколонізацію та дерадянізацію України. Починаючи з 1991 р. при підтримці легітимних установ Української держави, українці поступово позбавлялися від тоталітарного спадку, не завжди послідовно, однак наполегливо, відновлювали гуманітарний та етнокультурний простір і рухалися у європейському напрямі. Проте всі ці роки північно-східний сусід намагався зупинити цей поступальний євроатлантичний розвиток і повернути Україну до складу рф. Особливу увагу кремль приділяв збереженню викладання російської мови в українській дошкільній, початковій, середній і вищій освіті, гальмуванню українізації гуманітарної сфери України, сакралізації єдиного духовного простору російською православною церквою, поширенню в Україні «русского мира», культивуванню спільного історичного минулого, розширенню спільного інформаційного середовища, прославленню в українському соціумі здобутків СРСР, а саме в галузі історії, політики, культури, патріотизму тощо. Внаслідок цієї послідовної антиукраїнської політики, молоде покоління, яке виростало й дорослішало вже за часи незалежності в Криму, на

Сході та Півдні України у своїй переважній більшості не поважали й не сприймали ні українську державність, ні українську мову, ні українську культуру, ні українську ідентичність, ні українську самосвідомість, ні український патріотизм. Саме тому 2014 рік став для України жахливою реальністю, а події 24.02.2022 р. – шокували усіх без винятку громадян України.

Проте українська нація вистояла, згуртувалася й намагається відстояти свою окремішність та самобутність й припинити зазіхання на її територію з боку держави-агресорки.

Неоголошена російсько-українська гібридна війна – це не пересічний збройний конфлікт між сусідніми державами за володіння спірними територіями, а на думку Л. Залізняка, це – цивілізаційна війна (Залізняк, 2014, с. 4).

Зрештою, збройна й інформаційна російська агресія проти України та українців укотре підтвердила залізну закономірність – там, де українська самобутність, українська освіта, українська мова, українська культура перебувала на маргінесах, там запанував агресивний, реваншистський, неоімперський, фашистський «русский мир» та «рашизм».

Очільники й провайдери «русского мира» активно заперечують етнокультурну реальність. Вони ігнорують існування у реальному часі українського народу як самобутньої етнічної спільноти з притаманним їй неповторним етнокультурним комплексом (спільність походження; мовна єдність; наявність власної споконвічної етнічної території; самобутня духовна і матеріальна традиційна культура; релігійність; збереження й існування самосвідомості, етнічної пам'яті, самоназви, менталітету, стереотипів поведінки тощо), який творився у процесі тривалого у часі і просторі етнокультурного розвитку України й українців, та фактично вважають українську етнічну спільноту невід'ємною частиною (субетносом) російського народу, «великої історичної Росії» й «русского мира» (Фігурний, 2021, с. 83).

Показово, що російська агресія на початку 2014 р., підсилена проросійським виступами так званої «п'ятої колони», проплаченої рашистами, які згодом призвели до так званої «русской весны» та антиукраїнської діяльності прибічників

«русского мира», поставила під питання саме існування української державності й української нації, але завдяки Всеукраїнському патріотичному здвигу громадянського суспільства, у тому числі державницькій позиції українських гуманітаріїв загалом, педагогів і викладачів зокрема, ворог був зупинений.

Враховуючи всі обставини, стало зрозумілим те, що для повної перемоги над російськими загарбниками недостатньо їх розгромити на полі бою. Треба цілковито здолати ворога в гуманітарній, духовній, культурній та інформаційній сферах. Потрібно, аби «русский мир» остаточно зник з українських теренів. Задля цього є нагальна потреба у завершенні реформування освітнього простору України, позбавлення його колоніальної та тоталітарної спадщини й розбудови цілісної української національної освіти.

Затвердження Постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2022 р. № 673 «Державної цільової соціальної Програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року» є надзвичайно важливим кроком виконавчої влади для вироблення й реалізації загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання в Українській державі (Про затвердження Державної цільової соціальної програми...).

Задля її виконання надзвичайно важливим є поєднання зусиль української влади, громадянського суспільства та вчених. Українознавство як світоглядна система має стати важливим елементом національно-патріотичного виховання української молоді і впровадження його в освітній та гуманітарний простір України в умовах повномасштабної російсько-української війни набуває вагомого державницького значення. Оскільки українознавство є невід'ємною частиною української національної освіти та національного гуманітарного простору, то воно має повне право на місце у навчально-освітній програмі.

Саме тому є нагальна потреба повернути до шкільної програми ЗНЗ і навчальних програм ВНЗ навчальну дисципліну «Українознавство». Оскільки саме українознавство допомагає комплексно пізнати походження українського народу, осмислити тернистий шлях його державотворення, досягнути сучасні проблеми й перспективи подальшого розвитку; підвищити роль і

значення української мови як національної цінності, важливого засобу міжнаціонального спілкування, вагомого чинника національної самобутності; подолати постколоніальні й посттоталітарні деструктивні наслідки у свідомості населення України; популяризувати та зберегти культурну спадщину, культурні цінності України; сприяти утвердженню сімейних цінностей та активного залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання; подолати мовно-культурну меншовартісність українців; підвищувати достатній рівень знань про видатних осіб українського державотворення, борців за незалежність України; актуалізувати активну участь громадян в освітянській, науковій, управлінській діяльності через призму державотворення та піднесення престижу України на світовому рівні (Про затвердження Державної цільової соціальної програми...).

Учені-українознавці звернулися до Міністерства освіти і науки з проханням ініціювати клопотання до Кабінету Міністрів України про надання НДІУ МОН України статусу координаційного центру по зв'язкам з українською діаспорою, щодо виконання Державної цільової соціальної Програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. Це допоможе НДІУ активно проводити інформаційно-просвітницьку роботу з метою донесення до громадян України, що тимчасово проживають за її межами, закордонних українців, змісту й сутності українських етнокультурних, суспільно-державних і національних цінностей, поглиблювати співпрацю з представниками закордонних українців у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема щодо збереження і популяризації української історії, державотворення, націєтворення, мови, культури, а також формування національної ідентичності. Також є нагальна потреба підготувати Державну Програму співпраці із закордонними українцями, оскільки попередня завершилася ще у 2020 р., і у цій новій Програмі надати НДІУ МОН України статус координаційного центру зв'язків з українською діаспорою, і саме це буде сприяти виконанню Державної цільової соціальної Програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року.

Ми твердо переконані, що українознавство не тільки є комплексною, цілісною наукою про Україну, українців та світове українство в цивілізаційному часопросторі, воно також має стати потужною національною ідеологією, міцним ідеологічним стрижнем Української держави, української політичної нації і кожного свідомого українця. Уся багатовікова історія українського народу свідчить, що тільки маючи власну державу, він може неперервно розвиватися в просторі й часі, впевнено реалізуючи себе як європейську націю, та успішно творити власний етнокультурний комплекс і мати цивілізаційну перспективу. Водночас однією з основних засад державності є національна ідеологія. Вона, і тільки вона, покликана бути тією об'єднавчою силою, яка може згуртувати український народ і успішно протидіяти будь-яким викликам і загрозам. Одним з найважливіших чинників ідеологічного наступу на внутрішньовітчизняне і зовнішнє світове поле діяльності може і повинно стати українознавство. Нам, вченим-українознавцям, опоненти можуть закинути, що ми замість більшовицько-комуністичної ідеології хочемо насильно насадити іншу, так звану українознавчу. Проте всім відомо, що навколишній світ, чи то фізичний, чи то цивілізаційний, ніколи не терпить порожнечі. Якщо українознавство по праву не опанує ідеологічну нішу сучасного вітчизняного соціуму, то її опанують інші концепції і реалії, як це зробив «русский мир» та «рашизм», а також сепаратизм, тероризм, космополітизм (у найгіршому розумінні його значення), малоросійство (плазування перед так званим «старшим братом» з Росії), корупціонізм, клановість, державний бандитизм тощо. Олігархи-можновладці, навіть в умовах повномасштабної агресії збільшують свої статки, а переважна більшість українців власними силами підтримують захисників України.

Одне з головних завдань «русского мира» – перетворити Україну на колонію, а її терени – на звичайні губернії рф («Малороссию, Новороссию, Галицию» тощо), а українців – на «русских». На противагу цим неоімперським спробам, українознавство має сприяти трансформації кланово-олігархічної, люмпенізованої, зросійщено-совкової України в інноваційну, потужну, заможну, правову, сконсолідовану і

демократичну Українську Самостійну Соборну Державу, яка займе по праву своє місце в євроатлантичній родині та допомоги українському народу стати свідомою, високоосвіченою, патріотичною, духовною, політичною нацією. Зрозуміло, цей шлях перетворень буде болісним, тернистим, важким і тривалим. (Фігурний, 2015, с. 191).

Україна у XXI ст. має набути членство в Європейському Союзі й НАТО та стати лідером Центрально-Східної Європи, увійти у двадцятку найрозвинутіших країн світу. Колись у середині XVII ст. саме Гетьманщина допомогла московії стати потужною державою, а згодом й імперією. Тепер, на початку XXI ст., Українська Самостійна Соборна Держава має стати руйнівником путінської неоімперії, а українознавство, здолавши агресивно-неоімперіалістичний «русский мир», сприятиме поступальному розвитку України, українців і світового українства у цивілізаційному часопросторовому парадигмальному дискурсі (Фігурний, 2015, с. 192).

Українознавство як державницька ідеологія має на меті згуртувати вітчизняний соціум та допомогти здолати агресора й здобути звитяжну перемогу у неоголошеній повномасштабній російсько-українській війні, а також стати тим міцним підґрунтям, завдяки якому завершиться процес становлення громадянського суспільства й української політичної нації, розбудова демократичної, правової, високотехнологічної, сильної і заможної національної держави. Лише власна національна держава і тільки вона дасть змогу всебічно розвиватися індивідууму-особистості зокрема і українському народу взагалі, тим самим збагативши політичне, економічне, культурне і мілітарне надбання світової людської цивілізації.

Повернення до навчально-виховного процесу українознавства дає змогу не тільки підвищити рівень знань педагогів, але і допомогти їм налагодити тісний і продуктивний взаємний обмін з дослідниками і розробниками теоретичного підґрунтя українознавства та з науковцями-практиками, які щодня намагаються донести і доносять, за великим рахунком, концептуальні й засадничі твердження, знання та уміння їх застосовувати в повсякденному житті – до української молоді,

майбутніх будівничих й архітекторів Української Самостійної Соборної Держави.

Висновки. Таким чином, проаналізовано важливу роль українознавства у впровадженні національно-патріотичного виховання української молоді в освітній та гуманітарний простір України в умовах повномасштабної російсько-української війни. По-перше, з часу відновлення Української держави у 1991 р. гостро постало питання реформування освітнього простору України й остаточної ліквідації радянських рудиментів у навчальному процесі. По-друге, майже чвертьстолітня бездіяльність вітчизняної влади й активні антиукраїнські й антидержавницькі дії як adeptів радянського способу життя, так і прихильників РФ, посприяли впровадженню ними в український гуманітарний простір засадничих ідей, догматів і постулатів геополітичної доктрини «русского мира» і «рашизму», які згодом призвели до так званої «русской весны» 2014 р. По-третє, збройна й інформаційна агресія РФ на початку 2014 р., підсилена антиукраїнською діяльністю прибічників «русского мира», поставила під питання саме існування Української державності та української нації, але завдяки Всеукраїнському патріотичному здвигу, у тому числі й державницькій позиції українських гуманітаріїв, зокрема й педагогів і викладачів, ворог був зупинений. По-четверте, для остаточного реформування освітнього простору України й розбудови української національної освіти, надзвичайно важливим є поєднання зусиль української влади, громадянського суспільства та громадян. По-п'яте, українознавство має стати важливим елементом національно-патріотичного виховання української молоді й в умовах повномасштабної російсько-української війни набуває вагомого державницького значення. По-шосте, для остаточної перемоги над російським агресором окрім військових, геополітичних, дипломатичних, політичних, економічних, фінансових й етнокультурних чинників треба обов'язково задіяти також гуманітарний фактор і саме українознавство як навчальна дисципліна, інтегративна наука та ідеологія держави має і, врешті-решт, стане тим осердям, навколо якого об'єднуються громадяни України в загартовану й згуртовану в українську громадянську націю.

Джерела та література

- Гай-Нижник, П., Залізник, Л., Краснодемська, І., Фігурний, Ю., Чирков, О., & Чупрій, Л. (2016). *Агресія Росії проти України: історичні передумови та сучасні виклики*. Київ: «МП Леся».
- Залізник, Л. (2014). *Україна між Сходом і Заходом. Про витoki і суть російсько-української війни 2014 р.* Київ: Шлях.
- Здіорук, С., Яблонський, В., & Токман, В. (2014). *Україна та проект «русского мира»: аналітична доповідь*. Київ: НІСД.
- Крисаченко, В., Фігурний, Ю., & Чирков, О. (2022). *Українське християнство: утвердження ідентичності. Концептуальні нариси*. Київ: НДПУ.
- Парахонський, Б., Яворська, Г. (2019). *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*. Київ: НІСД.
- Потапенко, Я. (2016). *П'ята російсько-українська війна: від майдану до східного фронту (підходи, оцінки, інтерпретації)*. Переяслав-Хмельницький: «Видавництво К С В».
- Про затвердження Державної цільової соціальної програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakih-postanov-kabinyetu-ministriv-ukrainy>
- Фігурний, Ю. (2015) Українознавство – дієвий чинник у боротьбі з агресивно-неоімперіалістичним «руським миром» РФ. *Бандерівські читання. (Матеріали перших та других Бандерівських читань)* (с. 184–192). Київ-Івано-Франківськ: Місто НВ.
- Фігурний, Ю. (2021). *Доктрина «русского мира» як політична ідеологія агресії Росії проти України*. *Українознавство*, 4 (81), 72–88.
- Якубова, Л. (2018). *«Русский мир» в Україні: на краю прірви*. Київ: Видавництво «Кліо».

References

- Hai-Nyzhnyk, P., Zalizniak L., Krasnodemska, I., Fihurnyi, Yu., Chyrkov, O., & Chuprii, L. (2016). *Ahresia Rosii proty Ukrainy: istorychni peredumovy ta suchasni vyklyky* [Russia's aggression

- against Ukraine: historical background and modern challenges]. Kyiv: «MP Lesia» [in Ukrainian].
- Zalizniak, L.** (2014). Ukraina mizh Skhodom i Zakhodom. Pro vytoky i sut rosiisko-ukrainskoi viiny 2014 r. [Ukraine between East and West. About the origins and essence of the Russian-Ukrainian war of 2014]. Kyiv: Shliakh [in Ukrainian].
- Zdioruk, S., Yablonskyi, V., & Tokman, V.** (2014). Ukraina ta proekt «russkoho myra»: analitychna dopovid [Ukraine and the «Russian world» project: an analytical report]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
- Krysachenko, V., Fihurnyi Yu., & Chyrkov, O.** (2022). Ukrainske khrystyanstvo: utverdzhennia identychnosti. Kontseptualni narysy [Ukrainian Christianity: affirmation of identity. Conceptual essays]. Kyiv: NDIU [in Ukrainian].
- Parakhonskyi, B., Yavorska, H.** (2019). Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl [Ontology of war and peace: security, strategy, meaning]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
- Potapenko, Ya.** (2016). Piata rosiisko-ukrainska viina: vid maidanu do skhidnogo frontu (pidkhody, otsinky, interpretatsii) [The fifth Russian-Ukrainian war: from the Maidan to the Eastern Front (approaches, assessments, interpretations)]. Pereiaslav-Khmelnyskyi: «Vydavnytstvo K S V» [in Ukrainian].
- Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy natsionalno-patriotychnoho vykhovannia na period do 2025 roku ta vnesennia zmin do deiakykh postanov Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the approval of the State targeted social program of national and patriotic education for the period until 2025 and amendments to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnoyi-cilovoyi-socialnoyi-programi-nacionalno-patriotichnogo-vihovannya-na-period-do-2025-roku-ta-vnesennya-zmin-do-deyakykh-postanov-kabinetu-ministriv-ukrainy> [in Ukrainian].
- Fihurnyi, Yu.** (2015) Ukrainoznavstvo – diievyi chynnyk u borotbi z ahresyвно-neoimperialistychnym «russkym myrom» RF [Ukrainian studies is an effective factor in the fight against the aggressive neo-imperialist «Russian peace» of the Russian Federation]. Banderivski chytannia. (Materialy pershykh ta druhykh Banderivskykh chytan) – Bander's readings. (Materials of the first and second Bander readings) (pp. 184–192). Kyiv-Ivano-Frankivsk: Misto NV [in Ukrainian].
- Fihurnyi, Yu.** (2021). Doktryna «russkoho myra» yak politychna ideolohiia ahresii Rosii proty Ukrainy [The doctrine of «Russian peace» as a

political ideology of Russia's aggression against Ukraine].
Ukrainoznavstvo – Ukrainian studies, 4 (81), 72–88 [in Ukrainian].

Yakubova, L. (2018). «Russkyi myr» v Ukraini: na kraiu prirvy [«Russian Peace» in Ukraine: on the edge of the abyss]. Kyiv: Vydavnytstvo «Klio» [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 16.03.2023 р.
Стаття рекомендована до друку 17.04.2023 р.*